

Hrvatski u profesorovoj praksi

Traganje za jezičnim neodumicama, osluškiivanje hrvatskoga u praksi i predano bavljenje naglasnom normom zaokuplja slavjenika, našega profesora, mentora, i nadasve uzora, već tri desetljeća. Za njim su brojni jezikoslovni znanstveni radovi, studije, referati, stručni članci, dva jezična savjetnika, dvije vrijedne knjige o naglasku te veliko djelo o hrvatskome standardnome naglašavanju (u suautorstvu sa Stjepanom Vukušićem i Marijom Grasselli-Vukušić). Pet zapaženih knjiga tema su i redaka koji slijede, naime u njima je upravo ono novo što je profesor unio u proučavanje hrvatskoga jezika pa odatle i nakana da se obilježi 70. obljetnica života uglednoga hrvatskoga kroatista i akcentologa.

Naglasni odnosi i norme (1990.) i *Naglasak pridjeva u hrvatskome književnom jeziku* (1998.) knjige su koje svjedoče o profesorovoj zauzetosti normativnom akcentologijom te navješćuju veliku monografiju *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* koja je početkom 2007. osvanula pred znanstvenom i širom publikom. Djelo je nastajalo u okviru projekta (*Prozodijski priručnik hrvatskoga književnog jezika*, poslije preimenovan u *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*), pokretača prof. dr. Stjepana Vukušića, a prvim suradnikom bio je upravo prof. dr. Ivan Zoričić. Svojim su dugogodišnjim radom pridonijeli pojašnjavanju i bistenju naglasne norme. Nakladni zavod Globus njezinim je izdanjem zaokružio četverolist Velike hrvatske gramatike, zajedno s *Povijesnim pregledom, glasovima i oblicima, Tvorbom riječi i Sintaksom*. Na više od šeststo stranica ukoričene su naglasnonormativne spoznaje višedesetljetnoga istraživanja hrvatskih akcentologa. Knjiga nastaje iz želje za iscrpnim prikazom pa zatim i stabilizacijom hrvatskoga naglašavanja, iz potrebe za naglasnim priručnikom i iz ljubavi prema hrvatskome jeziku i njegovu melodijskome naglašavanju. Na opsežnome korpusu, sustavno prikupljenome iz pisanih izvora i jezične uporabe (od obavjesnika), prikazano je hrvatsko standardno naglašavanje u cjelini, i to s težištem na morfološkim naglasnim preinakama, tj. paradigmatiskim naglascima i naglasnoj tipologiji. Iznese su naglasne spoznaje autora knjige brižno istraživane i predstavljane javnosti na znanstvenim skupovima ili su objavljivane u knjigama, zbornicima i časopisima posljednjih desetljeća dvadesetoga stoljeća, no njihova je vrijednost upravo u oprimjerenju u monografiji. Prof. dr. I. Zoričić napisao je, u suautorstvu s prof. dr. S. Vukušićem *Uvodne napomene i Pregled naglasnih tipova, podtipova i skupova jedinica*, a dalje je sam klasificirao pridjeve, imenice srednjega roda, imenice ženskoga roda s nultim nastavačnim morfemom u N jd. i imenice -o/-e različitih rodova. K tomu je podijelio cijeli tekst po točkama te izradio *Kazalo riječi*. Vrijednost toga akcentološkog djela premošćuje sve moguće prijepore (zbog teme, koja inače izaziva ponajviše nesuglasja na jezikoslovnoj sceni, te slabe pedagoške skrbi o naglasnoj normi, pa idiolekt često postaje mjerom), a ogleda su u sljedećemu: prvo, ponuđena je nova naglasna tipologija hrvatskoga standardnog jezika; drugo, pokazalo se je da je naglasnu tipologiju moguće prikazati sažeto slijedeći najnovije spoznaje u akcentologiji po kojima je za tipološku klasifikaciju važno samo naglasno ponašanje; treće, na većem stupnju apstrakcije prvi se put nudi nova naglasnonormativna terminologija koja poznaje dva osnovna tipa (promjenljivi i nepromjenljivi) što se dalje granaju na niže hijerarhijske jedinice (podtipove, skupove jedinica i naglasne jedinice); četvrto, nije se samo propisivalo već

se i opisivalo, uvođenjem stilske oznake razgovorno za likove koji su prošireni, ali ne i neutralni u standardnome jeziku (posebice se to odnosi na riječi sa silaznim naglaskom na nepočetonome slogu); peto, opsežan naglasni rječnik od približno 57 000 riječi, uz obveznu brojku koja upućuje na naglasne paradigmatске preinake opisane u tekstu, uvelike zaokružuje ono što se od naglasnoga priručnika i očekuje. I pravila i tipovi da bi bili valjani svakako moraju udovoljiti trima temeljnim načelima svakoga znanstvenog istraživanja: logička neproturječnost, potpunost (iscrpnost, bez ostatka) i jednostavnost (našto su u svojim radovima upozoravali i akademik R. Katičić i prof. dr. I. Zoričić), a upravo je potonje dosad bilo najteže postići u pregledima tipova (jer ju je počesto potirala preopširnost). Jednostavnost na koncu ipak ne smije doći prije iscrpnosti, a posebice ne prije neproturječnosti pa se u prijedlogu naglasnomorfoloških uzoraka time i vodilo.

Profesor Zoričić nastavlja utabanim stazama i kao uzdanica hrvatskoga naglašavanja okreće se stilskome u standardu, naime od 2003. glavni je istraživač na projektu *Hrvatsko standardno naglašavanje u teoriji i praksi*, zalažući se za unošenje stilskih razina u hrvatsko standardno naglašavanje (pokrajinsko, razgovorno, knjiški, zastarjelica i sl.), što bi pomoglo učvršćenju norme. Profesor Zoričić priključio se skupini suvremenih jezikoslovaca (kao što su akademik D. Brozović, prof. dr. J. Silić) koji gipkije gledaju na autonomiju u području naglašavanja, a potreba se očituje u sljedećemu: "da se iz žive jezične osnove uzme i dalje razvija i čuva naglasna ponašanja po mjeri njihove proširenosti, prihvatljivosti i prihvaćenosti." Otvoreno pitanje odnosa organskih idioma i standarda, neorganskoga idioma danas se polako zatvara prevagom srednjega rješenja koje blaže gleda na autonomiju standarda (što potvrđuju i dubletni naglasni podatci u suvremenim priručnicima hrvatskoga jezika).

Naglasna su pitanja skladno utkana u gotovo sve čime se profesor bavio, naime takvih tema ne nedostaje ni u radovima kojima popularizira jezičnu kulturu. Jedna je od posebnosti Zoričićevih jezičnih savjetnika upravo osvrt na naglasnu normu, a iscrpnije se zadržava na onim značajnim pitanjima naglasne norme o kojima danas ni među jezikoslovcima nema nužnoga suglasja. O naglašavanju malo se govori iz više razloga: prvo, dugo nije bilo zasebna priručnika o naglašavanju, a ortoepškoga još uvijek nema; drugo, o akcentuaciji se vrlo malo govori tijekom školovanja; treće, hrvatski je naglasni sustav složen; i četvrto, nema isti status u govoru i pismu pa se zato o njemu manje i piše. Naglasak u pisanju nema veliku komunikacijsku ulogu, no dio je kulture govorenja, a time i jezične kulture.

Potkraj 2004. objavljena je knjiga *Tragom jezičnih nedoumica* čime je osvanuo je još jedan u nizu jezičnih savjetnika, no bio je jedinstven ne samo po sadržaju već i po stilu, vrlo prepoznatljivome i prihvatljivome svakome zaljubljeniku u hrvatski jezik, znatiželjniku koji osluškuje i zapitkuje, onome kome je jezik profesijom i svakome tko traga za boljim, prikladnijim izrazom, riječju. Riječi mogu biti (piše R. Simeon), medne, dobrotive, drage, mile, lijepe, ljubazne, tihe, zlatousne, meke, oštre, hrabrene, uzorite, mudre, visokozvučne, neprikladne... o takvima progovara profesor, a napose o onima pred kojima zastanemo, dvojimo, kolebamo se, pred kojima smo u nedoumici. Tragom takvih riječi prof. dr. I. Zoričić krenuo je već svojim prvim jezičnim savjetnikom *Hrvatski u praksi* 1998. Tim dvama jezičnim savjetnicima, priručnicima u kojemu su savjeti za uklanjanje najčešćih pogrešaka, te brojnim autorovim priložima u javnim priopćajnim sredstvima jezična je kultura dobila još jednoga vrijednoga zagovaratelja. Sadržaj im je hrvatska jezična današnjost (tu su uvršteni prilozi objavljavani u Glasu Istre, u Vjesnikovoj rubrici *Jezični savjetnik* te u časopisu *Jezik*), hrvatski za oko i uho (tj. hrvatske naglasne posebnosti i jezik u književnome tekstu) te mala kronika (tj. osvrti i ocjene novih priručnika) hrvatskoga jezikoslovlja. Sve je to ukoričeno u zanimljive formate knjige, u "knjige dlanovnice".

U svojim se priložima profesor doticao svih jezikoslovnih razina (i planova). Pravopisna, glasovna, morfološka i leksička područja ona su gdje je standardna norma znatnije obvezatna pa se upravo tu jasnije opažaju mjesta u kojima se javljaju odstupanja. Pravopisna pitanja primjerice i danas izazivaju prijepore među jezikoslovcima pa su otvorena pitanja pravopisne norme našla mjesto i u njegovim savjetnicima, napose pravopisne dvostrukosti, pravila o zamjenjivanju gla-

sovnih sljedova *ije/je/e/i* od jata, o velikome i malome slovu i sl. O pravopisnim dvojbama i dalje promišlja, i to kao član Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika. Gramatička norma u Zoričićevim savjetnicima obuhvatila je i morfološku i sintaktičku razinu. Morfološka se ponajviše tiče glagola i sklonidbe imenica, a sintaktička reda riječi, i to stilski obilježenoga. Autor je rasvijetlio mnoge primjere s kojima se svakodnevno susrećemo u pisanoj i govorenoj riječi, na vrlo duhovit, dosjetljiv način (npr. "sindikalne svinjske polovice" lako će približiti razliku između *polovice* i *polovine*). Tvorbena i leksička pitanja, uz pravopisna, najzanimljivija su jezikoslovcima posljednjih godina, a profesor donosi priloge o istoznačnicama, bliskoznačnicama ili sličnoznačnicama. Još jednom prof. dr. I. Zoričić upozorava da "tuđe riječi valja upotrebljavati s mjerom i istom onda kad za njih nemamo prikladne zamjene ili ih ne možemo lako načiniti". Riječi koje nemamo stvaraju se po pravilima o tvorbi riječi, a nove tvorenice nalazimo i u njega: *tještitelj* i *tještiteljica maslina*. Za svaku riječ daje potvrde iz rječnika hrvatskoga jezika, dvojezičnika, enciklopedijskih rječnika, iz pravopisa i slovnica, ali je donosio i potvrde iz djela hrvatske književnosti te nepristrano prosuđivao i preporučivao onu koja je proširenija i sustavnija. U svojim jezičnosavjetničkim člancima oživljava već zastarjele riječi i izraze (*Na dobro vam Mlado lito, dragi čitatelji!*) jer i one su sastavni dio hrvatskoga književnog jezika i identiteta. Značenske i stilske tančine te praktični savjeti o onomastičnim pitanjima također su ukoričeni u njegove savjetnike.

Profesorovi jezičnosavjetnički prilozi objedinjuju otvorena pitanja hrvatskoga standardnoga jezika (pitanja naglasne, pravopisne, gramatičke, tvorbene i leksičke norme) i omnifunkcionalnost standardnoga jezika. U mnoštvu dvostrukih ili trostrukih likova, bilo naglasnih, pravopisnih, gramatičkih ili leksičkih, stilistička odrednica jedina je kojom se može izbjeći pomutnja. Svim je primjerima pridodano objašnjenje, stilska oznaka: preporučljivo - nepreporučljivo; prikladnije u biranijemu i uzornijemu stilu (npr. riječ *podrijetlo* češća je u biranijemu stilu od riječi *porijeklo*); stilski obilježeno (obilježjem razgovornoga stila, regionalno uvjetovano, zastarjelica, knjiško), dubleta (posebice unutar naglasne norme) ili stilski neutralne inačice. Načelu učestalosti, običnosti i duže tradicije u hrvatskome standardnome jeziku, u skladu s temeljnim načelima jezične pravilnosti, dana je prednost (npr. *dignuti* pred *dići*, *u povodu* pred *povodom*, *dopustiti* pred *glagolom dozvoliti* itd.). Time se gramatički i stilski jezični sloj dopunjuju, u skladu s (novijim) tendencijama u jezikoslovlju - normirati popisujući, a ne propisujući, jer je već poznato da ono što je pogrešno ili pravilno u jednome funkcionalnom stilu ne mora biti i u drugome. Stilsko u standardnome naglašavanju posebice je živa i aktualna tema, naime priručnika koji bistri status naglasnih dubleta i višestrukosti još uvijek nema, no radova koji mu krče put ima, a upravo je profesor na njima predano radio.

Profesorov je nastavni i mentorski rad jednako bogat kao i znanstveni. I u jednome je i drugome bio nov, autorski prepoznatljiv, osebujnoga stila, te kritičan i temeljit, svih četrdeset i pet godina. Onu poznatu "Nikada nije toliko dobro da ne može biti bolje, niti toliko loše, a da ne može biti gore" često je profesor spominjao nakon čitanja nekih svojih rukopisa, no čitajući njegove radove, uvijek mi se činilo da ne može biti bolje nego što jest. Čitatelja i slušatelja dariva bogatstvom i elegancijom izraza, domišljatošću tema i primjera i nadasve glatkoćom i pitkošću teksta, svojim individualnim akademskim stilom. Onako kako s lakoćom piše, s lakoćom i govori, ali i živi, jer "stil je sam čovjek".

Bila je i jest čast biti mu asistenticom i suradnicom.

Blaženka Martinović